

УДК: 376-056.36-053.4:[37.015.3:159.937.52:796.11]

РУХЛИВІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОСТОРОВОГО ОРІЄНТУВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ

Інна Бобренко, Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна; IVB08@ukr.net

У статті розглянуто особливості застосування рухливих ігор з метою розвитку просторового орієнтування дітей із розумовою відсталістю старшого дошкільного віку. Розкрито роль планомірної організації проведення рухливих ігор. Підкреслено, що рухлива гра має використовуватись з метою закріплення рухів, якими оволоділи старші дошкільники під час занять із фізичного виховання. Відзначено вагомість правильного застосування мультимедійних засобів як при підготовці, так і при проведенні рухливих ігор з метою розвитку просторового орієнтування старших дошкільників з обмеженими розумовими можливостями.

Ключові слова: розвиток просторового орієнтування, засоби фізичного виховання, рухливі ігри, діти старшого дошкільного віку, діти з розумовою відсталістю.

Інна Бобренко, Институт специальной педагогики Национальной академии педагогических наук Украины, г. Киев, Украина

Подвижные игры как средство интенсификации развития пространственной ориентировки старших дошкольников с нарушением умственного развития

В статье рассмотрены особенности применения подвижных игр с целью развития пространственной ориентировки детей с умственной отсталостью старшего дошкольного возраста. Раскрыта роль планомерной организации проведения подвижных игр. Подчеркнуто, что подвижная игра должна использоваться с целью закрепления движений, которыми овладели старшие дошкольники во время занятий по физическому воспитанию. Отмечено значимость правильного применения мультимедийных средств, как при подготовке, так и при проведении подвижных игр с целью развития пространственной ориентировки старших дошкольников с ограниченными умственными возможностями.

Ключевые слова: развитие пространственной ориентировки, средства физического воспитания, подвижные игры, дети старшего дошкольного возраста, дети с умственной отсталостью.

Inna Bobrenko, Institute of Special Pedagogy of the National Academy of Education Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Motion games as means of intensification of development spatial orientation of senior preschool children with mental disabilities

In the present article examines the use of outdoor games for the development of spatial orientation of children with mental retardation preschool age. In the present article the features of the application of

mobile gaming as a means of physical education for the development of spatial orientation in children with mental retardation preschool age. Changes in special education Ukraine are reflected in the search for innovative approaches to teaching technology of special pre-school settings where children are brought up with psychophysical development. To improve the ability to adapt and create prerequisites for successful further education of senior preschool children with intellectual disabilities in elementary school according to state standard primary education for children with special educational needs are developed organizational and methodological approaches to improve the efficiency of mobile games, serving as the intensification of spatial orientation senior preschool children with mental retardation.

The role of systematic organization of outdoor games. It is emphasized that mobile game should be used to consolidate the movement, which captured the senior preschool children during physical education classes. Noted importance of appropriate use of multimedia as in the preparation and during outdoor games to develop spatial orientation older preschool children with intellectual disabilities.

Keywords: development of spatial orientation, means of physical education, motion games, preschool age children, children with mental retardation.

Актуальність проблеми дослідження. Одним із найважливіших завдань у старшому дошкільному віці є забезпечення спроможності до адаптації та створення передумов успішного подальшого навчання старших дошкільників із розумовою відсталістю у початковій школі згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Здатність до засвоєння дітьми із розумовою відсталістю навчальних предметів у спеціальній загальноосвітній школі залежить від багатьох чинників, з-поміж яких важливе місце займає рівень розвитку їх просторового орієнтування. Висвітлення можливостей розвитку просторового орієнтування старших дошкільників із порушеннями розумового розвитку було б неповним без відзначення особливої ролі в ньому рухливих ігор. Підвищення ефективності корекційно-розвивального впливу рухливих ігор безпосередньо пов'язується з необхідністю забезпечення їх результативного організаційного та навчально-методичного забезпечення. Викладені проблеми не є новими. Проте вони набувають особливого значення у контексті реалізації інноваційних підходів у змісті Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами.

Необхідність оптимізації здатності до засвоєння дітьми із розумовою відсталістю навчальних предметів у спеціальній загальноосвітній школі зумовила **актуальність** даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стану і перспектив розвитку просторового орієнтування дітей старшого дошкільного віку з розумовою відсталістю зумовлює значну кількість досліджень, спрямованих на підвищення його якості, удосконалення організаційно-методичного забезпечення та перспективи його розвитку [2; 3; 4; 5; 6; 7]. Проте досліджень щодо підвищення якості організаційно-методичного забезпечення рухливих ігор у контексті використання засобів фізичного виховання для розвитку просторового орієнтування старших дошкільників з інтелектуальною недостатністю недостатньо. Це зумовило вибір теми даної статті.

Метою дослідження є оцінка сучасного стану та обґрунтування організаційно-методичних підходів до підвищення ефективності застосування рухливих ігор для інтенсифікації розвитку просторового орієнтування дітей старшого дошкільного віку з розумовою відсталістю.

Викладення основного матеріалу. Просторове орієнтування передбачає вміння виділяти, розпізнавати й використовувати в діяльності просторові ознаки, зв'язки та відношення між об'єктами довкілля. Орієнтація у просторових характеристиках і відно-

шеннях сприяє соціальній адаптації та закладає основи навчальної діяльності старших дошкільників з розумовою відсталістю (навчання читанню, письму, рахунку, малюванню, руховим навичкам тощо) [4; 5; 6; 7].

Особливості розвитку просторового орієнтування у дітей старшого дошкільного віку з розумовою відсталістю обумовлені певними труднощами, як слабкість інтегруючої діяльності інтелекту, недорозвинення найважливіших компонентів просторового розрізнення тощо. Розвиток просторового орієнтування вихованців забезпечується взаємодією аналізаторів (зорового, слухового, тактильного, нюхового, смакового, вестибулярного, рухового, вісцерального) та міжаналізаторних систем [4]. Оскільки просторове орієнтування має складну сенсомоторну основу та широко представлено в різних видах життєдіяльності дитини, для старших дошкільників з розумовою відсталістю доцільно забезпечити можливість набуття рухового досвіду засобами фізичного виховання з опорою на рухові, наочні та вербальні моделі.

У комплексі корекційно-виховних технологій, що проводяться з метою розвитку, навчання, оздоровлення, виховання та соціалізації старших дошкільників з розумовою відсталістю значне місце займають рухливі ігри, як засіб фізичного виховання. Рухливі ігри підвищують рухову активність вихованців, сприяють формуванню просторових понять, розвитку мови й мовлення, фізичних якостей, забезпечують тренувальний вплив на органи та системи дитячого організму, дають можливість ефективно взаємодіяти з довкіллям, сприяють закріпленню рухових умінь і навичок, отриманих дітьми під час занять з фізичного виховання [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Дидактичні рухливі ігри застосовуються з метою пізнавального й моторного розвитку дітей, а також розширення, поглиблення та систематизації їх уявлень, у тому числі і просторових.

Розвиток просторового орієнтування відбувається шляхом введення у рухливі ігри певних структурних елементів, а саме:

- орієнтування у схемі власного тіла;
- визначення свого місця розташування щодо об'єктів навколишнього середовища;
- визначення форми та величини предметів;
- розташування предметів відносно сприймаючого об'єкта та відносно один одного;
- орієнтування на мікро- та макроплощині, тобто в двовимірному просторі;
- орієнтування в тривимірному просторі;
- вербалізації просторових уявлень.

Вибір гри визначається корекційно-розвивальними завданнями певного заняття з фізичного виховання. Також необхідно враховувати кількість дітей, умови проведення гри, вікові та індивідуальні психофізичні особливості вихованців, рівень їх фізичної підготовленості.

Формування ігрової діяльності у більш пізні періоди онтогенезу дітей з обмеженими розумовими можливостями, особливості набуття та реалізації їх ігрового досвіду призводять до певних ускладнень під час використання рухливих ігор у практиці спеціальних дошкільних навчальних закладів [2; 3]. Водночас особливості психофізичного розвитку вихованців також визначають утруднення, пов'язані з низьким рівнем фізичної підготовленості, складністю формування рухових і комунікативних навичок, нестійкістю уваги та емоційного фону тощо.

Корекційно-розвивальна спрямованість рухливої гри визначається такими чинниками:

- мета проведення рухливої гри;
- завдання гри;
- спрямованість гри;
- методичні прийоми, за допомогою яких дитина опановує рухливою грою;

- способи організації рухливої гри;
- зміст гри (сюжет, якщо це сюжетна гра), рухові дії, правила;
- очікувані результати гри.

Ефективність корекційно-розвивального впливу рухливих ігор значною мірою визначається їх організаційно-методичним забезпеченням, а саме:

- підготовкою місця для проведення рухливої гри;
- доступністю й зрозумілістю пояснення правил гри вихованцям;
- доцільністю підбору та розміщення реманенту;
- методичним супроводом гри з боку педагога й педагогічним контролем проведення гри;
- бідбуттям підсумків рухливої гри.

Рухова й пізнавальна активність старших дошкільників, їх захопленість грою залежить від предметного забезпечення та місця проведення рухливої гри. Так, у зв'язку з інертністю й порушенням координації рухів вихованцям з розумовою відсталістю, потрібна більша площа під час бігу та розворотів з метою попередження їх зіткнення один з одним та з предметами довкілля. Варто відзначити, що майданчик для проведення гри не має бути дуже великим, тому що це вимагатиме від гравців значного функціонального навантаження що може призвести до перевтоми [1, 5]. Для позначення краю ігрового майданчика доречно використовувати широкі яскраві лінії або предмети (наприклад, пофарбований канат). Також, краще, якщо ігрова зона матиме один колір, а навколишній їй простір – інший.

Зазвичай, розподіл дітей на підгрупи призводить у старших дошкільнят до значних утруднень в орієнтуванні між членами своєї і чужої команди. Цього можна уникнути, якщо одягнути на членів різних підгруп (команд) досить помітну деталь одягу різного кольору (наприклад, футболки у однієї підгрупи зелені, а у другої – жовті). Потрібно відзначити недоцільність використання різнокольорових пов'язок на руку, тому що для дошкільнят з розумовою відсталістю в процесі рухливої гри ця деталь не буде достатньо помітною.

Під час рухливих ігор із дітьми старшого дошкільного віку з інтелектуальною недостатністю краще використовувати яскравий, помітний під час гри реманент, відповідної фізичним можливостям вихованців ваги та розміру. Також необхідно забезпечити достатню кількість реманенту, оскільки, zostавшись без нього, вихованець залишає гру. Підбираючи реманент (дидактичне знаряддя) для гри, варто зважати також на техніку безпеки, віддаючи перевагу предметам, які в разі випадкового попадання не призведуть до травмування дитини. Наприклад, вибираючи м'ячі для гри варто віддати перевагу м'яким гумовим м'ячам. Роздавати реманент доцільно після пояснення змісту гри, безпосередньо перед її початком.

Педагог зобов'язаний добре знати зміст гри, уміти грамотно та доступно пояснити його вихованцям [1, 3, 5]. Дошкільнята з розумовою відсталістю сприймають вербальну інформацію на досить низькому рівні, тому пояснення має бути коротким, викладення послідовним, поєднаним з використанням методів наочного сприймання (показ рухової дії, демонстрація наочних посібників, світлова та звукова сигналізація).

Варто відмітити корекційне значення й ефективність застосування мультимедійних засобів у підготовці та проведенні рухливих ігор з метою розвитку просторового орієнтування у дошкільників з розумовою відсталістю.

Мультимедійні технології дають змогу вводити, зберігати, переробляти й відтворювати текстову, аудіовізуальну, графічну, тривимірну та іншу інформацію [8]. Використання мультимедійних технологій дає можливість суттєво підвищити пізнавальну активність і мотивацію дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями, що, зокрема, сприяє активізації їх розумової діяльності та здатності до навчання.

Мультимедіа властива інтерактивність, гнучкість та інтеграція різних типів навчальної інформації, що робить ці технології перспективним напрямом інформатизації навчально-виховного процесу в спеціальних дошкільних навчальних закладах компенсуючого типу.

До мультимедійних засобів, які доцільно використовувати при підготовці та проведенні рухливих ігор з метою розвитку просторового орієнтування у дошкільників із розумовою відсталістю, варто віднести наступні:

1) *навчальні мультимедійні технології:*

- відеозаписи, що наочно демонструють послідовність певної рухової дії, а також дають змогу переглядати її в будь-який час для кращого сприймання та запам'ятовування (виконувати фізичні вправи має добре знайома дітям людина (дитина);
- аудіо- та відеозаписи, що створюють фон заняття з фізичного виховання (осінній ліс, вітер у полі тощо);
- графічний супровід заняття (текст, таблички із словом, що в процесі заняття виникають та змінюються, і, таким чином, сприяють розвитку мови та мовлення дітей);
- мультфільми (відеофільми, графіка), у яких використовуються піктограми, предметні малюнки з метою розпізнання та диференціації окремих фізичних вправ або їх елементів;
- мультфільми (відеофільми, фільми, анімація), що розкривають сутність імітаційних вправ, що виконуються на поточному занятті (рухи тварин, рослин тощо).

2) *контролюючі мультимедійні технології:*

- контролюють знання вихованця;
- контролюють уміння та навички вихованця.

Керуюча роль при проведенні ігор належить інструктору фізичного виховання, дефектологу чи вихователю. У процесі адаптивного фізичного виховання мають місце наступні види контролю: *попередній (вихідний), оперативний, поточний, етапний (цикловий)*. Педагог має забезпечити педагогічний контроль проведення рухливої гри, дотримання її змісту, досягнення запланованого результату, дотримання техніки безпеки виконання фізичних вправ, відповідність рівня фізичного навантаження віковим та індивідуальним особливостям дітей.

Дозування фізичних навантажень забезпечує відповідну реакцію організму дитини на виконану роботу, що дає можливість реалізувати поставлені завдання. Надмірне навантаження шкодить здоров'ю вихованця, а недостатнє – не має тренувального ефекту.

Припустимий рівень фізичного навантаження та його симптоматичні ознаки (за Е. Вільчковським, 2003):

- незначне почервоніння шкіри обличчя;
- незначна пітливість;
- дихання ритмічне, дещо прискорене;
- психоемоційні реакції адекватні (звичайні для конкретної дитини);
- рухи чіткі, цілеспрямовані.

Керуючий має вчасно застосовувати способи регулювання фізичного навантаження при проведенні рухливих ігор:

- скорочення тривалості гри;
- зменшення інтенсивності гри чи її частини;
- введення перерв для відпочинку;
- зміна тривалості відпочинку між іграми та його характеру (застосування дихальних вправ, вправ на розслаблення та вправ незначного рівня інтенсивності з залученням інших груп м'язів);

- зменшення величини ігрового майданчика;
- спрощення правил рухливої гри;
- застосування підготовчих і підвідних вправ;
- зміна рівня координаційної складності вправ, що входять до складу рухливої гри;
- зміна ваги предметів (приладів), що використовуються в процесі гри.

Зазвичай, з метою швидкого введення дитини у гру, педагог, що керує грою, безпосередньо приймає участь у ігровому процесі [2]. Виконуючи роль ведучого, помічника або одного з граючих, він може грамотно використовувати або свідомо видозмінювати ігрові ситуації, вибірково впливаючи в процесі гри на вихованців, регулюючи їх психофізичний і функціональний стан. Наприклад, ситуації, у яких педагог активно чинить опір, стимулюють ігрову діяльність дошкільників, підвищують її емоційний фон. Щоб досягти кульмінації гри та перевести її у більш спокійне русло, керуючому, навпаки, варто «піддатися», програти та вибути з гри. Провадячи гру, важливо контролювати правильність виконання фізичних вправ, вчасно виправляти допущені дітьми помилки, формувати у вихованців з інтелектуальною недостатністю позитивну мотивацію, інтерес до активної рухової діяльності, а також, при потребі, надавати посильну допомогу дітям.

Підбиття підсумків рухливої гри сприяє формуванню здатності до оцінювання своїх дій та підвищенню мотивації ігрової діяльності дітей [2; 3]. При цьому потрібно ставити прості конкретні запитання стосовно дій дитини, результативним є використання мультимедійних засобів (наприклад, відеозапис повтору виконання окремої фізичної вправи чи рухливої гри повністю) [8]. Важливою умовою проведення рухливої гри є позитивне підкріплення педагогом її результатів. У цьому випадку доцільним є створення ситуації штучного успіху, під час якої, незважаючи на неточності у виконанні рухових завдань гри, вихованець отримує схвальну оцінку за старання.

Аналізуючи зміст рухливої гри, потрібно відзначити необхідність відповідності сюжету (при проведенні сюжетної гри), правил і складових фізичних вправ індивідуальним психофізичним особливостям вихованців, їх потенційним психофізичним можливостям. Часто ігровий сюжет варто спростити, але так, щоб рухлива гра не втратила свого корекційно-виховного сенсу. Зазвичай сюжет гри не тільки оживляє дії гравців, а й надає окремим ігровим прийомам цілеспрямованість, робить гру захоплюючою. Тому варто попередньо ознайомлювати дітей з ігровим сюжетом і діями конкретних персонажів у процесі пояснення вчителем змісту гри з використанням мультимедійних технологій.

Правила гри мають відповідати індивідуальним можливостям розуміння вихованців та, за необхідності, мають бути спрощені [1; 7]. Зміна правил – відповідальний крок, оскільки їх вимоги обов'язкові для всіх учасників.

Більшість рухливих ігор інтегрують у собі різноманітну комбінацію бігу, стрибків, метання, подолання перешкод, що у свою чергу вимагають від вихованця відповідного рівня фізичної підготовленості. Такі ігри потребують обов'язкової адаптації до індивідуальних рухових можливостей дошкільників з розумовою відсталістю, за потреби замінюючи або спрощуючи використані фізичні вправи.

Розвиток просторового орієнтування нерозривно пов'язаний з розвитком мислення та мовлення. Істотні позитивні зміни в сприйманні простору в старшого дошкільника з розумовою відсталістю спостерігаються з появою в його словнику слів, що позначають місце, напрямок і просторове розташування предметів. Відтак, сприймання простору піднімається на новий, якісно вищий рівень – зростає рівень просторового орієнтування.

Висновки. Таким чином рухливі ігри, завдяки цілеспрямованому корекційно-виховному наповненню, сприяють всебічному розвитку вихованців, оздоровленню їх організму, збагачують життя дітей новим змістом, виховують їх почуття, поведінку, розвивають просторове орієнтування в навколишньому середовищі, елементи самостійності та ініціативу, що слугує розвитку спроможності до адаптації та створення передумов успішного подальшого навчання старших дошкільників з розумовою відсталістю у початковій школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільчковський Е. С. Організація рухового режиму дітей у дошкільних навчальних закладах / Е. С. Вільчковський, Н. Ф. Денисенко. – К., 2008. – 128 с.
2. Гладченко І. В. Педагогічні принципи організації ігрової діяльності в дошкільному закладі для розумово відсталих дітей / В. Гладченко // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2011. – Вип. 14 (225). – С. 32 – 27.
3. Катаева А. А. Дидактические игры и упражнения в обучении умственно отсталых дошкольников : кн. для учителя / А. А. Катаева, Е. А. Стребелева. – М. : Бук-мастер, 1993. – 191 с
4. Павлова Т. А. Развитие пространственного ориентирования у дошкольников и младших школьников / Т. А. Павлова. – М. : Шк. пресса, 2004. – 60 с.
5. Подвижные игры для детей с нарушениями в развитии / Л. В. Шапкова; под ред. Л. В. Шапковой. – СПб. : Детство-Пресс, 2002. – 160 с.
6. Стрекалов А. С. Развитие двигательных и познавательных способностей детей дошкольного возраста с умственной отсталостью на основе принципов индивидуализации и дифференциации их деятельности / А. С. Стрекалов // Вестник Тамбовского университета. – Серия Гуманитарные науки. – Тамбов, 2011. – Вип. 12 (104). – С. 221 – 225.
7. Частные методики адаптивной физической культуры : уч. пособие / [Л. В. Шапкова, Л. Н. Ростомашвили, Н. Г. Байкина и др.]; под ред. Л. В. Шапковой. – М. : Советский спорт, 2004. – 464 с.
8. Ягодина Л. А. Методические рекомендации для педагогов-психологов по использованию информационных и коммуникационных технологий и компьютерных игровых средств в дошкольном образовании / Л. А. Ягодина. – 2-е изд. – М. : ИИО РАО, 2010. – 36 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Vil'chkovs'ky E. S. Denysenko N. F. (2008). Organizacija ruhovogo rezhymu ditej u doshkil'nyh navchal'nyh zakladah. Kiev. (In Ukrainian).
2. Gladchenko I. V. (2011). Pedagogichni pryncypy organizacii' igrovoi' dijal'nosti v doshkil'nomu zakladi dlja rozumovo vidstalyh ditej. Journal of LNU Taras Shevchenko, 14 (225), 32 – 27. (In Ukrainian).
3. Kataeva A. A., Strebeleva E. A. (1993). Didakticheskie igry i uprazhnenija v obuchenii umstvenno otstalyh doshkol'nikov. Moscow : Buk-master. (In Russian).
4. Pavlova T. A. (2004). Razvitie prostranstvennogo orijentirovanija u doshkol'nikov i mladshih shkol'nikov. Moscow : Shk. pressa. (In Russian).
5. Shapkova L. V. (2002). Podvizhnye igry dlja detej s narushenijami v razvitii. L.V., Shapkova (Ed.). Saint Petersburg : Detstvo-Press. (In Russian).
6. Strekalov A. S. (2011). Razvitie dvigatel'nyh i poznavatel'nyh sposobnostej detej doshkol'nogo vozrasta s umstvennoj otstalost'ju na osnove principov individualizacii i differenciacii ih dejatel'nosti. Vestnik Tambovskogo universiteta – Bulletin of Tambov University, Serija Gumanitarnye nauki, 12 (104), 221 – 225. (In Russian).
7. Shapkova L.V., Rostomashvili L. N., Bajkina N. G. (2004). Chastnye metodiki adaptivnoj fizicheskoj / L. V. Shapkova (Ed.). Moscow : Sovetskij sport. (In Russian).
8. Jagodina L. A. (2010). Metodicheskie rekomendacii dlja pedagogov-psihologov po ispol'zovaniju informacionnyh i kommunikacionnyh tehnologij i komp'juternyh igrovyh sredstv v doshkol'nom obrazovanii. Moscow : IIO RAO. (In Russian).